

מערך למנחה - מעגל לימוד

אחריות חניכים כחברי קהילה

רקע ויעדים

מעגל הלימוד נבנה מתוך רצון לעסוק בנושא אחריות חניכים בשני מובנים: הראשון, החשיבות בלקיחת אחריות של חניכים לא רק כהכנה לחיים אלא בעיקר כאפשרות להרגיש חברי קהילה בעלי ערך ומשמעות בכפר ומחוצה לו. השני, בבירור פנימי שלנו כמחנכים (פרטים וצוות) בסוגיה זו ועד כמה אנחנו מעודדים ומייצרים עבור החניכים בחיי היומיום מרחבי התנסות אמיתיים במנהיגות ולקיחת אחריות וכיצד והיכן ניתן להרחיב ולהעמיק מרחבים אלה.

1. סוגיות מרכזיות:

- בירור עמדות לגבי מיקום החניכים על הרצף של מקבילים/נותנים והסיבות למיקומם הנוכחי.
- בירור מקומו של הכפר ושל המחנכים, כצוותים וכיחידים, בעידוד ויצירת הזדמנויות משמעותיות ללקיחת אחריות של החניכים על חיי היומיום שלהם בכפר – בביה"ס ובפנימיה.

2. שדות חינוכיים שניתן לקדם באמצעות בית המדרש:

- קהילה של משמעות – קהילה שכל חבריה עוזרים ונעזרים, פיתוח תחושת שייכות וגאווה יחידה.
- תיקון הלב – יצירת חוויות הצלחה ופיתוח חוסן רגשי.
- תיקון עולם – תודעה אישית של מחויבות ואחריות.
- עוגנים בעתיד – סכימה ציפיינית, מיומנויות וכישורי חיים.

מתווה המעגל

הערה כללית: סולם הצרכים של מאסלו ממוקם במרכזו של דף הלימוד בכוונת מכוון, א, פך אין התייחסות נפרדת אליו. ניתן לחזור אליו בכל שלב של הדיון על מנת לבחון על איזה שלב בסולם אנחנו מדברים ומה עושים על מנת לעלות שלב נוסף למעלה. בחלק מהשאלות המוצעות במערך, קיימת התייחסות מפורשת אליו.

סבב פתיחה:

תפקיד או אחריות שאני זוכר/ת שנתנו לי כילד/ה ועשה לי תחושה טובה/תחושה של "גדול/ה"

שלב א' – בני ישראל והשלב הניסי

שמות, פרק ט"ז:

בקטע מתואר שלב התחלתי במסעם של בני ישראל מהעבדות במצרים (תודעה של הישרדות) אל ארץ כנען (תודעה של מנהיגות) בו האוכל מסופק להם באמצעות נס משמיים. המציאות במדבר היא של ארעיות מתמשכת... כל הזמן בתנועה ללא שייכות למקום מסוים. הקטע מאפשר לנו לדון ב"שלב הניסי" של חניכי הכפר ובשאלות לגבי קיומו, חשיבותו, זמניותו והמעבר ממנו אל השלב הבא.

שאלות אפשריות לדיון:

- מה מתואר כאן?
- למה קיבלו בני ישראל את המן מהשמיים?
- למה מתואר לנו כבר בשלב התחלתי זה שהמן היה שלב שהסתיים עם כניסתם לארץ כנען?
- האם לחניכים שלנו יש שלב כזה בכפר? מה היתרונות והחסרונות שלו? על איזה שלב בסולם הצרכים של מאסלו הוא יושב?
- האם הוא זמני? מתי הוא נפסק? איך מפסיקים ומתווכים את ההפסקה שלו?

במדבר, פרק י"א:

קטע זה מתאר שלב מתקדם יותר במסע (לפני חטא המרגלים והגזירה כי דור המדבר לא ייכנס לארץ כנען) בו, מבקש העם לשוב למצרים ואל האוכל שהיה בה ומואס בחיי הנדודים, על אף האוכל המסופק להם בצורה נסית, ללא צורך להרוויחו בזעת אפם.

כדאי לנווט את הדיון בקטע זה אל ההשוואה בין השלב הניסי שמייצר אנטגוניזם וניכור לבין העבדות הקשה שאפשרה להם להרגיש יצרניים.

שאלות אפשריות לדיון:

- אילו תחושות עולות מהקטע? איך מרגישים בני ישראל?
- למה רוצה העם לחזור למצרים? מה מעורר בהם געגועים? למה לא מספיקים המן והשלו?
- האם באמת אכלו בחינם במצרים? למה מעדיפים לדעתכם לחזור לעבדות ולעבודה שלא מסתיימת רק כדי לגוון את סוגי המזון שלהם? איך זה קשור לשלב בו הם נמצאים לפי סולם הצרכים של מאסלו?
- איך זה רלוונטי לחניכים שלנו? למה ועל מה מתלוננים כשהם מקבלים מהכפר את כל הצרכים הקיומיים שלהם?

ניתן לשלב, אם מתאים, את הציטוט של אמא תרזה ולשאול למה הוא רלוונטי כאן?

- בחזרה לבמדבר: איך מפסיקים את תחושת הניכור/חוסר השייכות/התלישות של החניכים? איך מעלים אותם בסולם הצרכים של מאסלו? מה התפקיד של הכפר במשימה הזו?
- אם כבר דובר בשולחן על החשיבות של יצירת הזדמנויות לאחריות אישית/קבוצתית/כיתתית/כפרית על מנת ליצור תחושות שייכות וערך, ניתן לעבור ישר לשלב ב' של הלימוד ולחזור לקטע של ויקרא בשלב מאוחר יותר (המערך מציע בהמשך מתי לשוב אליו).**

אם יש זמן וצורך בחידוד נוסף, ניתן לקרוא גם את הטקסט הבא ולהתייחס אליו.

ויקרא, פרק י"ט + ויקרא רבה

המדרש של ויקרא רבה מתייחס ל"הכנה" שעושה משה לעם לפני כניסתו לארץ. הכניסה לארץ שלהם מסמלת את מעבר השלב מתלות לעצמאות. בני ישראל כבר לא נודדים אלא מגיעים לארץ בה מונחים היסודות שלהם כעם ושל ארץ ישראל כארצם.

כל עוד היו במדבר היה צורך להזין ולדאוג להם, אך בארץ יצטרכו לדאוג בעצמם למזונם וכלכלתם ונטיעת העצים היא פעולה המעידה על יכולתם לעשות זאת (ניתן להרחיב למשמעויות נוספות של נטיעה- הכאת שורשים כדימוי לשייכות למקום, צמיחה....). משה, אם כן, מכין את העם לציפיות מהם בארץ עוד לפני הכניסה עצמה.

שאלות אפשריות לדיון:

- למה מכין משה מראש את העם? למה שלא ייכנסו לארץ ויגלו בעצמם שהמן והשלו וכל שאר החלקים הניסויים פסקו ויתמודדו עם זה אז?
- איך זה רלוונטי לחניכים שלנו? מתי אנחנו מכינים אותם לשלב הבא? איך נדע שהם מוכנים?

שלב ב'- היינו העתיד

הקטע שלפנינו מדבר על תקופת הילדות של המחברת בקיבוץ. בניגוד לדעות הקיימות בדרך כלל על חיי הקיבוץ, טוענת המחברת כי המחויבות לעבודה ולאחריות על הנעשה מגיל צעיר לא נעשה על מנת לשרת את הכלל כי אם סייע בהבניית הפרט. נוכל להשתמש בקטע זה על מנת לחזור ולאשש את החשיבות של אחריות חניכים בתוך קהילת החינוך לא רק על כישורי החיים שלהם אלא גם על יצירת תחושת שותפות וערך והפיכתם לחברי קהילה (ולא רק "המקבלים" לעומת המבוגרים "הנותנים").

שאלות אפשריות לדיון:

- מה מתואר כאן? מה התחושות שמתארת נאמן לגבי עבודת הילדים והעשייה בקיבוץ? איך הן בנו את הפרט?
- מדוע אלה שלא נתנו כולם הסתובבו ממורמרים? מדוע אלה שעבדו הרגישו שהם בונים עולם?
- באיזה שלבים לפי תיאור המחברת נמצאו היא וחבריה על סולם הצרכים של מאסלו?
- כמה מהחניכים שלנו מרגישים בוני עולם? מה אנחנו עושים על מנת לייצר תחושה כזו? על מנת לסייע להם להתמקם בשלבים העליונים של הפירמידה?
- איך אנחנו מתייחסים אליהם? כחלק מחברי הקהילה או כצד המקבל (לעומת הצד הנותן שאנחנו)? איך מייצרים קהילה שבה שני הצדדים נותנים ומקבלים? מה היתרון עבורנו ביצירת קהילה כזו?
- **נחזור רגע (או נגיע, אם לא קראנו קודם) אל הקטע של אמא תרזה** – האם החניכים שלנו מסתובבים בתחושה שיש בהם צורך? האם כל אחד יכול להיות נחוץ? אחראי?

שלב ג' – מנהיגות נוער

הקטע האחרון פורט, למעשה, את המושג - העמום לעיתים - "מנהיגות" ומתאר מה הוא מכיל וכיצד אפשרי וחשוב לייצר לכל נער/ה הזדמנויות לפתח את יכולות המנהיגות/האחריות על חייהם ולשמש אנשים תורמים ויצרניים במסגרות המרכזיות של חייהם – החל מבית הספר (או הכפר) וכלה בבית. קטע זה עשוי להוביל אותנו לחשיבה יישומית של כל צוות, אך חשוב שנתייחס גם לתפקידו של כל מחנך כפרט לפיתוח המנהיגות של החניכים באמצעות יצירת "מרחב אימונים" מותאם ורלוונטי לכל קבוצה ולכל נער/ה. שאלות אפשריות לדיון:

- מה בעצם אומרים המחברים על מנהיגות? כיצד מגדירים אותה ומה היא כוללת?
- איך הם טוענים שאפשר לפתח אותה? מה ההזדמנויות שקיימות בכפר היכולות להוות מרחב אימונים לפיתוח מנהיגות/לקיחת אחריות? איך עושים את זה?
- אפשר לחזור בשלב זה לקטע מספר ויקרא ולשאל האם משה באמת הכין את העם כמו שצריך למעבר רק בעצם הדיבור? האם היה אפשר לעשות יותר ואם כן – מה?

שלב ד' – סיכום

אם יש זמן – אפשר לעשות **סבב סיכום** שבו כל אחד/ת יגיד משהו אותו הוא רוצה לעשות כפרט בשנה הקרובה כדי להגביר את תחושת המנהיגות/אחריות של החניכים. אנחנו מדברים הרבה על חניכים כבעלי תודעת הישרדות – רק מקבלים, רוצים מעט מאוד לתת ומתלוננים תמיד. קצת כמו בני ישראל במדבר... מה שראינו פה הוא שיש חשיבות לשלב הניסי שבו הם מקבלים דברים בלי לעבוד בשבילם. חשיבות השלב הזה היא ביכולת לבסס קרקע יציבה ממנה אפשר יהיה לצמוח לראשי משפחה התורמים לקהילה. עבור רבים מהחניכים שלנו סיפוק הצרכים הבסיסיים בצורה שאינה תלויה בדבר זו חוויה מאוד לא מובנת מאליה ועל כן מדובר בשלב ראשוני חשוב מאוד. עם זאת, כמו בסולם הצרכים של מאסלו, מדובר בשלב שחייב להיות זמני על מנת לאפשר להם לגדול ולהרגיש בעלי ערך, יצרנים, אנשים שיש להם מה לתת בעולם. פעמים רבות אנחנו מתלוננים על ההישארות שלהם במקום התלוי והנזקק ועל חוסר הרצון לצאת ממנו, אבל חייבים לשאול את עצמנו מה אנחנו עושים על מנת להפוך את השלב הזה לזמני ואיך אנחנו מייצרים עבורם מרחבי התנסות של לקיחת אחריות אמיתית על חייהם ועל חיי הקהילה. גם כדי להכין אותם "לחיים האמיתיים", אבל בעיקר כדי לאפשר להם לחוות בחיים האמיתיים שמתרחשים בהווה איך זה מרגיש להיות חברי קהילה תורמים, נצרכים, בוני עולם.